

Lada Džidić Barić

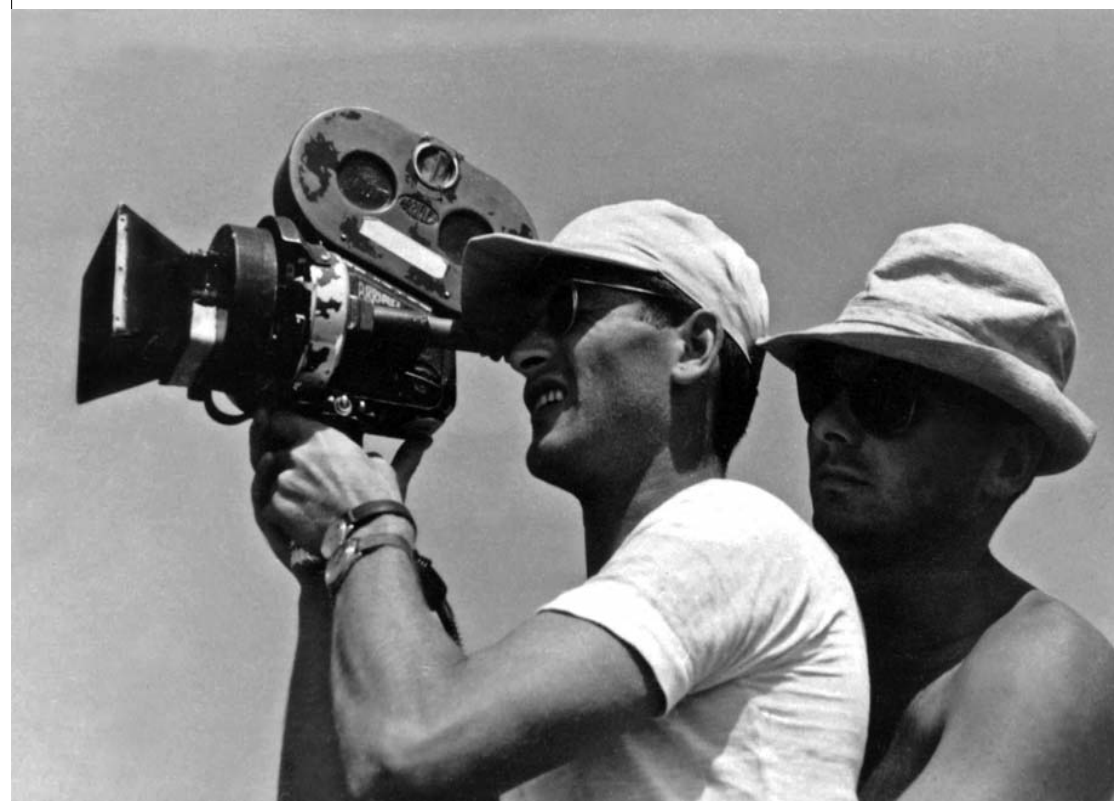
SMANJUJE LI TELEVIZIJA LJUDE?

Georgij Paro iz arhiva HTV-a

S Georgijem Parom razgovarala sam za Hrvatsku televiziju u više navrata o raznim temama. Povodom 60 godina Dramskog programa HTV-a 2016. snimali smo prigodnu emisiju u kojoj mi je, govoreći o osobitostima televizijskoga medija, profesor Paro ispričao jednu anegdotu za koju je odmah dodao da je i anegdota i činjenica. Kao student, zajedno sa svojom generacijom mladih redatelja, Boškom Viočićem te nešto starijim Dinom Radojevićem i Kostom Spačićem, hranio se u Klubu književnika. Tamo je dolazio i dr. Branko Gavella koji je neprestano gledao televiziju i bio jako ljut. Govorio im je: *Je, deca, to nikaj ne vredi. Televizija smanjuje čovjeka, a teatar ga povećava, i to, to ne vredi ništa. Televizija ne vredi ništa, ovak su mali ljudi, kog to može zanimat. Televizija smanjuje čovjeka.*

U to se vrijeme zbog teških kamera snimalo najviše u totalima i bilo je gotovo nemoguće iskadrirati predstavu da se dobije bliži, a pogotovo krupni plan. I zaista, tada su ljudi na televiziji bili vrlo mali. To se s vremenom promijenilo pa su se također promijenili i stav i pristup o snimanju kazališnih predstava. Danas su krupni planovi uobičajeni u takvim snimkama jer se osim tehnologije promijenio i način šminke i glume. Profesor Paro zagovarao je snimanje

kazališnih predstava za televiziju. Uz konstataciju da to svakako nije vjerna slika kazališnog događaja ustvrdio je: *Rakursi kamere ne odgovaraju onome što publika zapravo gleda. Jer publika je sama kamera. Svaki gledatelj prati radnju na drugi način, na svoj način. Kamera je ipak objektivizirana. Međutim ostaje jedan dokument. Prije svega ostaje neki dokument o glumcima, tko su bili, kakvi su bili, što su radili i što su napravili. Jer to nije isto kad se neki od tih glumaca pojavi u sapunici ili... na filmu. Kazalište je drugi medij i on ima svoje specifičnosti i to kamera ipak zabilježi kao kazališnu predstavu.* (Iz intervjuva za emisiju „60 godina Dramskog programa“, 2016.) Manje je poznato da je Georgij Paro još kao student, na preporuku Ranka Marinkovića i Božidara Viočića, počeo raditi na radiju, a potom i na tadašnjoj Televiziji Zagreb. U nekoliko prigoda asistirao je Ivanu Hetrichu i Mariju Fanelliju prije no što je, prema njegovim riječima, ozbiljno prešao u kazališne vode. Tako je televizijski medij dobro poznavao još iz crno-bijelih početničkih vremena, dok su se dramske emisije prenosile „uživo“, uz uzbuđenje hoće li glumci znati tekst, hoće li snimatelji točno napraviti sve što je dogovoreno na probama...

Glumci su radili krajnje ozbiljno i to je u tom času bio jedan novi medij. Nije se išlo zbog novaca, nije se išlo zbog slave, išlo se naprosto [zbog stava, op. ur.] da glumac mora biti svuda gdje ima publike, a taj medij ima publiku, dakle tamo je i glumac i tamo je redatelj i tamo smo svi mi, i tamo je kazalište. To je bilo izuzetno ozbiljno, to je bilo jedno vrijeme koje je i mene naučilo... ozbiljnosti... u mom redateljskom radu u kazalištu. To su bile velike pripreme. Da bi se jednosatna televizijska emisija prenijela uživo, bilo je do 15 dana priprema. (Iz intervjuva za emisiju „60 godina Dramskog programa“, 2016.)

Druga Parova profesionalna predstava, dva Brechtova

kratka komada *Izuzetak i pravilo* i *Pravilna linija* koje je 1958. režirao na Komornoj sceni HNK-a u Zagrebu, godinu dana poslije izvedena je „uživo“ na Televiziji Zagreb. Paro tada više nije radio za televiziju i gledao je proces rada s druge strane. Bio je fasciniran činjenicom da se jedna kazališna predstava može dosta vjerno prenijeti te da se na taj način može omogućiti mnogo većem krugu gledatelja da je vide. Godine 1963. dolaskom magnetskopa napetost je smanjena, ali po njegovim riječima ozbiljnost pristupa ostala je ista.

Parovo poznavanje procesa rada pri prenošenju kazališnih predstava na televiziju jedan je od razloga što je

podržavao njihovo snimanje znajući što će kazališni čin izgubiti, a koje će vrijednosti snimka trajno sačuvati. Tako o arhivu Dramskog programa HTV-a nalazimo 16 u cijelosti snimljenih kazališnih predstava koje je Paro režirao za kazalište. Neke od njih potpisuje i kao televizijski režiser.

To se može činiti logičnim, s obzirom na kvalitetu i brojnost njegovih režija (preko 200), no zapravo je neobično. Usporedbe radi, ako u istom arhivu potražimo materijale vezane uz redatelja Kostu Spaića, naći ćemo snimku samo jedne kazališne predstave (Ivan Kukuljević Sakcinski: *Juran i Sofija*) te televizijsku adaptaciju Marinkovićeva *Kiklopa* kao serijala od četiri epizode, a Božidar Vilić zastupljen je samo s dvjema predstavama (R. Marinković: *Glorija*, Ben Jonson: *Volpone*).

Uz ovu nevjerojatnu brojku od 16 predstava snimljenih u cjelini, opsežan je i ostali materijal vezan uz Parov kazališni rad. Pri pretraživanju arhiva HTV-a za potrebe snimanja dokumentarnoga filma *Pospremanje*, pronašla sam 23 filmska inserta u trajanju od 10 pa do cjelina i od 30 minuta, snimljenih u razdoblju od 1969. do 1987. Materijal je iznimno zanimljiv i vrijedan, umjetnički, kulturološki i dokumentaristički. Osim pronađenih filmskih materijala pregledala sam i 90 vrpca na kojima se nalaze emisije, inserti i razgovori s Georgijem Parom, što je također vrlo velika brojka.

Danas nam se čini da su upravo snimke kazališnih predstava, bilo da se radi o adaptacijama za televiziju ili snimkama predstava s publikom, najvredniji dokument vezan uz njegov rad. Uz sve nedostatke, one nam omogućuju da ponovno pogledamo davno odigranu i često zaboravljenu predstavu. Dopuštaju nam da sami prosudujemo o režiji, izboru glumaca, načinu glume, scenskim rješenjima. Pri tome, uz napredak tehnologije pratimo razvoj i promjene kazališnoga jezika koje često ne idu u istom smjeru. Za ovu prigodu izdvojila bih nekoliko snimki Parovih predstava koje na različite načine pristupaju prebacivanju iz kazališnog u televizijski medij.

Od njegove tri znamenite dubrovačke ambijentalne predstave s početka 1970-ih dvije su snimljene: Krležini *Aretej* i *Kristofor Kolumbo*. Obje su, svaka na svoj način, bile vrlo težak zadatak za redatelja televizijske adaptacije. Posla oko prebacivanja *Kristofora Kolumba* u televizijski medij prihvatio se sam Georgij Paro. Prva poteškoća bila je

vezana uz činjenicu da brod nije mogao biti u plovidbi. Predstava je snimana na usidrenom brodu u Cavtatu. Time je žrtvovan važan dio režijske koncepcije. Na Dubrovačkim ljetnim igrama predstava se odvijala tijekom plovidbe od gradske luke, oko Lokruma i natrag. Za vrijeme plovidbe na brodu je bila plinska rasvjeta, za potrebe televizijskoga snimanja bila je nužna električna rasvjeta koja je bitno promijenila ugodaj. Snimana je bez publike koja je u originalnoj izvedbi imala važnu ulogu i bila sudionikom toga kazališnog putovanja. Ubačen je i pripovjedač koji u *off-u* televizijskoga gledatelja vodi kroz priču. Dodani su efekti: zvuk valova, padanje u more kako bi se dočarala iluzija plovidbe; naravno bez velika uspjeha. Snimano je crno-bijelom tehnikom, što po mom mišljenju danas pridonosi osjećaju vjerodostojnosti i dokumentarnosti. Paro je mnogo godina poslije, gledajući tu snimku bio zadovoljan ustvrdivši: *Kad se gleda ima neku povjesnu dokumentarnu vrijednost i meni je izuzetno drago da je to ostalo. Da nema tog dokumentarnog snimka to bi bilo samo jedno ili sjećanje ili jedna zabilježka na papiru. Ovakvo ipak se vidi o čemu se radi.*

O *Areteju* je već mnogo puta bilo riječi pa za ovu zgodu ukratko: adaptaciju za televizijski medij napravili su Georgij Paro i Želimir Mesarić, a televizijsku realizaciju potpisuje Mesarić. Predstava je na Igrama izvođena u dvjema paralelnim izvedbama pri čemu je druga počinjala pola sata poslije prve. Najveća poteškoća televizijske snimke bila je dočarati taj paralelizam. Rješenje je pronađeno u novim tehnološkim mogućnostima, odnosno u mogućnosti da dvije slike budu istovremeno na televizijskom ekranu. Tako se scene iz druge postave na nekim mjestima pojavljuju u "medaljonima" u rubu kadra. Snimalo se dva dana s publikom, svaka postava jedan dan. U predstavi publika je u kretanju. Vođena naputcima *čičeronea* sudjeluje u radnji kao protagonist te zajedno s glumcima prolazi kroz prostor i vrijeme, doživljavajući Krležinu dramu na potpuno drukčiji način nego da sjedi u kazalištu. Za televizijsku adaptaciju Georgij Paro preuzeo je ulogu televizijskoga *čičeronea* pa u stankama između pojedinih prizora, u kadru tumači televizijskoj publici kamo će ih drama dalje odvesti. Te su snimke dragocjene jer rijetko imamo prigodu da nas redatelj „uzme za ruku“ i uvodi u svijet, u slučaju *Areteja*, vrlo zahtjevne predstave. Radi se o snimci u boji iz 1977., no kako su to bili počeci elektro-

snimka je, nažalost, dosta „razlivena“ i bila bi poželjna temeljita digitalizacija slike.

Od većih Parovih kazališnih projekata prenesenih na televiziju valja izdvojiti i snimku predstave Krležina *Putu u raj*. S tom predstavom 29. studenog 1985. otvoreno je obnovljeno osječko kazalište, a iste godine predstava je snimljena i za televiziju. Snimanje je trajalo nekoliko dana, na pozornici osječkoga kazališta, bez publike. Ta je temeljitost rezultirala vrlo dobrom snimkom. Promišljenim kadranjem zbiljanja na sceni, pomnim odabirom planova i kutova kamere, uspješno je prenesena režijska koncepcija te su istaknuti visoki glumački dozezi, osobito Vanje Dracha u ulozu Orlanda. O radu na toj predstavi Paro je opširno pisao u knjizi *Theatralia disjecta*, s posebnim osvrtom na način na koji je ulogu napravio Vanja Drach:

Postoje tri načina, kaže Krleža u „Putu u raj“ da se čovjek odupre banalnosti i besmislenosti života: alkohol, žene i droga. Tu smo predstavu radili pomalo drogištički. Vanja je svog Orlanda gradio iz nekih svojih unutrašnjih, onirčkih, zatamnenih prostora. Pošao je od Krležine misli da je sve prošlo i da ostaje samo san na rubu ništavila, da čovjeku još jedino preostaje da prepliva na drugu obalu, jer je okružen tolikom glupošću i takvim besmisлом da na tom svijetu nema više što raditi.

Snimka predstave omogućuje nam da se sami o tome osvjedočimo. Valja izdvojiti i visoki tehnički standard, osobito vrlo kvalitetno snimljen ton, što je i danas, u novom stoljeću, štoviše tisućljeću, često najveći problem kod snimanja kazališnih predstava. Na snimanju u Osijeku, uz redatelja televizijske adaptacije Berislava Makarovića bio je i Georgij Paro koji je paralelno snimao emisiju o tome događaju. Radi se o prvoj epizodi serijala TV teatar koji je Paro uređivao, režirao i vodio za Obrazovni program Televizije Zagreb (urednica: Mirjana Trumbetaš). Uz inserte iz predstave te snimke proba za televizijsko snimanje, Paro vodi razgovore s glumcima i redateljem televizijske adaptacije. Kao voditelj izravno se obraća gledatelju u kameru, uvodi ga u povijesne, teatrološke i književne teme vezane uz Krležu i predstavu *Put u raj*.

Kao kratku ilustraciju navodim isječak Parove izjave snimljene u gledalištu kazališta: *Treba spomenuti da je na ovoj pozornici odigrana većina Krležinih drama, sve ono naj-*

vrjednije što je taj pisac napisao. Međutim, postoji i nekoliko datuma koji te veže čine dubljima i interesantnima. Treba... možda na prvom mjestu spomenuti da je na ovoj sceni odigrana praezvedba Krležine drame U logoru 1937. godine. Ono što je ipak najznačajnije čini se da je to Krležino takozvano osječko predavanje, predavanje koje je održao prije prvog javnog čitanja svoje drame U agoniji u ovom gradu. To je predavanje održano 1928. godine, i u tom predavanju Krleža se vrlo kritički osvrnuo na cjelokupni svoj dotadašnji dramski opus.

Za serijal obrazovnog programa Televizije Zagreb TV teatar Paro je snimio nekoliko nastavaka s različitim temama, a odabrane predstave nisu nužno bile u njegovoj režiji. Osim spomenute osječke, sačuvane su sljedeće emisije:

TV teatar – Ukročena goropadnica (predstava HNK-a u Splitu, u režiji Marina Carića). Georgij Paro razgovara o mjestu ove komedije u Shakespeareovu opusu s prevoditeljem Vladimirom Gerićem, a o ulozu kostimografa u predstavi sa Zlatkom Bourekom.

TV teatar – dramatizacija (1987.). Sugovornik u emisiji je Igor Mrduljaš, a Paro i on razgovaraju u loži HNK-a u Zagrebu. Paro započinje emisiju sljedećim riječima: *Kad gledamo neku kazališnu predstavu onda obično na kazališnoj cedulji možemo pročitati da se radi o drami..., komediji ili... nekom drugom dramskom žanru, a koji puta ćemo pročitati da se radi i o dramatizaciji. Pa je dramatizacija, eto, tematski interes ove naše emisije TV teatra. Sugovornik na temu dramatizacije bit će teatrolog iz Zagreba Igor Mrduljaš, a scene koje ćemo prikazati u ovoj emisiji bit će iz dramatiziranoga romana Fjodora Mihajloviča Dostojevskoga Ujakov san u izvedbi Hrvatskog narodnoga kazališta u Zagrebu i u igri glumaca Pere Kvrđića, Neve Rošić, Mije Begović i Miljenka Brlečića.* Emisija nije sačuvana u cjelini, no sačuvani su „sirovina“ razgovora te dijele predstave *Ujakov san* u Parovoj dramatizaciji i režiji.

TV teatar – politički teatar (1989.). Parov sugovornik je kazališni kritičar Lado Kralj, a o političkom teatru razgovaraju na primjeru predstave Arthura Millera *Vještice iz Salema* koju je u HNK-u u Zagrebu režirao Petar Šarčević.

TV teatar – dramski pisac: Čedo Prica (1989.). Razgovor Para i Price vezan je uz njegovu dramu *Ostavka* koju je Paro 1986. režirao u zagrebačkom HNK-u. Sačuvani su

vrlo vrijedni inserti iz predstave (dijalog bana Khuen-Héderváryja i intendanta HNK-a Stjepana Miletića te razgovor Marije Ružičke Strozzi i Stjepana Miletića u izvedbama Vanje Dracha, Mustafe Nadarevića i Neve Rošić) snimljeni za potrebe emisije na pozornici, bez publike.

TV teatar – glumac i lutka (1990.). Razgovor s primjerima iz predstave *Hamlet* Toma Stopparda u režiji Zlatka Boureka u Teatru ITD u Zagrebu.

Serijal *TV teatar* pokazuje Para kao vrsna pedagoga koji spontano i s lakoćom predaje i tumači temu kojoj je emisija posvećena te razgovara sa sugovornicima, uvijek svjestan brojnoga gledateljstva kojem se obraća i koje uspijeva „uvući“ u priču.

Kronološki, najranije televizijske snimke na kojima se pojavljuje Georgij Paro potječu iz kasnih šezdesetih. Godine 1968. u emisiji *U prvom planu – o pop artu* Nikica Petrak razgovara s Parom u Nami na Kvaternikovu trgu u Zagrebu o njegovim dojmovima iz Amerike i o pop-artu, umjetničkom pravcu koji je ondje nastao. Zanimljiva su Parova razmišljanja o konzumerizmu, jeziku, devalvaciji riječi. Početkom 1969. u emisiji *Jučer, danas, sutra* zabilježena je proba predstave *Diogenes* u adaptaciji Ivice Ivanca prema Šenoinu romanu, a u režiji Georgija Para kojeg na sceni zagrebačkog HNK-a vidimo u akciji s glumcima. Uz to, snimljen je i intervju povodom njegova ponovnog odlaska u Ameriku. Krajem iste godine, 6. prosinca u emisiji *TV Dnevnik* emitirana je anketa o protekloj kazališnoj sezoni. Anketa je snimljena na domjenku nakon premijere drame Ivana Supeka *Heretik* koju je Paro režirao u zagrebačkom HNK-u. Uz Para proteklu kazališnu sezonu ocjenjuju i Pero Kvrgić te prof. Ivo Hergešić.

Sedamdesete godine iznimno su bogate arhivskim materijalom vezanim uz rad Georgija Para. U tom razdoblju snimljene su, te srećom sačuvane, nedostignute kronike Dubrovačkih ljetnih igara, serijali: *Film, teatar, itd, U prvom planu – svijet teatra* i *Panorama*, urednika i režisera Mladena Femana i novinara Nikice Petraka. Snimane filmskom tehnikom te emisije danas su vrijedan dokument o burnim kazališnim sedamdesetim godinama. Zahvaljujući njima sačuvan je i insert iz Parove postave Brechtova *Život Eduarda II., kralja Engleske*, snimljen 1971. na dubrovačkoj tvrđavi Lovrjenac.

Iz 1972. godine sačuvan je materijal o zbivanjima na Dubrovačkim ljetnim igrama snimljen nekoliko dana prije premijerne izvedbe Krležina *Areteja* na Bokaru. Paro tad objašnjava televizijskoj ekipi i gledateljima zamisao o dvjema paralelnim postavama. Iako je to danas dobro poznato te uvršteno u knjige, kritičke tekstove i monografije, zanimljivo je uočiti sigurnost i jasnoću s kojom Paro govori o tome zahtjevnom i neuobičajenom postupku, prije same premijere. U materijal su uvršteni su i dijelovi predstave, snimljeni po danu s glumcima u privatnoj odjeći, i to iz objema postavama.

U emisiji *U prvom planu – svijet teatra* iz 1973. (urednik: Angel Miladinov, režiser: Mladen Feman), u filmskom prilogu snimljenom u Mokošici pratimo preobrazbu broda koji je služio kao diskoklub u Kolumbovu „Santa Mariju“ te glumačke probe na užarenome ljetnom suncu. Paro se, uz dinamičan i iscrpljujući rad s glumcima na predstavi, za potrebe medija obraća u kameru i vrlo sugestivno objašnjava ideju buduće predstave: *Brod u slučaju Krležina* Kolumba treba postići ono što i samo Krležino djelo jeste, metaforičko značenje. Naravno, cijeli Krležin Kolumbo jedna je velika metafora čovjekove situacije, traženje novoga i svih onih i dobrih i loših posljedica toga traženja, odustajanja, panike, bijega, vraćanja da bi netko ipak ustrajao. U našem slučaju brod postaje kazališna metafora na taj način što opiše jedan krug, recimo oko Lokruma, i vrati se nazad odakle je došao. Dakako, jedno iskustvo putovanja i krug ostaje, ostaje jedan izazov Admiralov, ostaje njegova nepokolebljiva želja da ide naprijed u nepoznato. Ostaje onaj Krležin humanistički odnos prema životu; da ipak postoje ljudi koji život unapređuju, koji životu daju punoću smisla.

Kružno filmsko putovanje ove predstave zatvara se četiri godine poslije, 1976., u dokumentarnom filmu *Brod koji je umro od kazališta* (autor i urednik: Angel Miladinov, redatelj: Radovan Grahovac) U tome crno-bijelom, grubo montiranome kratkom filmu, snimljenom na usidrenu brodu u Rijeci dubrovačkoj, pratimo Parova razmišljanja o radu na predstavi, o sudbini kazališne predstave, o prožimanju kazališta i života.

Međutim, u vrijeme kad smo radili predstavu onda smo svi bili zapravo poneseni tom idejom da radimo nešto što nitko prije toga nije radio. I to je bio jedan rad vrlo težak,

Brod koji je umro od kazališta, TVZ, 1976.

Prilog s pokusa Supekova *Heretika* u DK Gavella, TVZ, 1969.

ali i s druge strane možda posao kakav u teatru nikad više nećemo ostvariti. I glupo se sad nešto sentimentalno sjećati na tu temu, i nije mi to ni na kraj pameti, jer ja volim kad nešto obavim u teatru ići dalje i ne uvijek istim smjerom. Ali ipak moram reći da je cijeli taj proces rada, kad se ovaj brod gradi, odnosno nadograđivao, kad smo istovremeno mi probali, a sve to po suncu koje je žarilo, kad su radnici koji su gradili brod ne samo pjevali pjesme koje je Krleža napisao, a Pero Gotovac komponirao, nego i govorili dijaloge skupa s glumcima, kad su glumci isto tako pomagali da se gradi brod – to je bio jedan jedinstveni doživljaj koji je vrijedilo jedanput u životu teatra i u nekakvom osjećanju teatra života probati.

Sedamdesetih godina za potrebe spomenutih emisija sustavno se pratio kazališni život, od početaka stvaranja kazališne predstave, od čitaćih proba i prvih pokusa u prostoru do premijere te do snimanja dijelova predstave za potrebe televizijske emisije. Tako u jednoj emisiji serijala *Film, teatar, itd.* iz 1972. Mani Gotovac razgovara s Parom o Shakespeareovoj drami *Macbeth* koja će u Parovoj režiji premijerno biti izvedena u novouređenu Dramskom kazalištu Gavella. Razgovor je potkrijepljen snimljenim dijelovima iz predstave kroza sve činove. Zanimljiv je i razgovor u preuređenu kazalištu Gavella iz *Panorame*, snimljen 1973. Uz autora adaptacije, arhitekta Andriju Mutnjakovića, o obnovi govore i Miro Medimorec koji je prili-

čno kritičan te suzdržaniji Georgij Paro: *Što se tiče pak samog, da tako kažem, prilagođavanja ili sruza predstave s prostorom to sigurno nije bilo niti lako, niti jednostavno. Ja ne znam koliko smo mi u tome uspjeli, ali smo išli beskompromisno u Mutnjakovićev prostor naprosto sa svojim konceptom predstave. Vjerujem da je jedan teatar dobar ili dobro ostvaren samo onda ako može svaku predstavu primiti.*

Raznolik je i arhivski materijal vezan uz predstavu *Heretik* Marijana Matkovića koju je Paro postavio na Dubrovačkim ljetnim igrama 1977., od kratkih filmskih kolor-tonskih inserata čitaćih proba do premijere i na kraju snimke predstave u cjelini.

Osamdesete, uz spomenutu seriju emisija *TV teatar* koje Paro vodi i režira, obilježavaju danas već zaboravljeni naslovi poput *Kultura srca*, *Umjetnička večer*, *Knjige i ideje* u kojima također nalazimo opsegom nevelik, ali vrlo zanimljiv materijal, poput Parova sudjelovanja u emisiji urednika Angela Miladinova *Kultura srca* iz 1983. Paro govori o svome prvom susretu s rock-glazbom uživo za boravka u Americi 1968. Radi se o koncertu grupe *The Doors* koji se održao mjesec dana prije premijerne izvedbe njegove postave Pirandellove drame *Henrik IV.* s mladim Michaelom Douglasom u naslovnoj ulozi.

Ja sam bio na tom koncertu i moram priznati da je to bio

Vodič kroz stvaranje *Osmana*, HTV, 1992.

Prilog o radu na *Krležinih Zastavama*, HTV, 1991.

moj prvi susret sa tom vrstom glazbe, uživo mislim prvi susret, i prvi susret s fenomenom psihodeličkog učinka te glazbe. Ono što me impresioniralo bila je zapravo publika, i te publike se sjećam i danas vrlo jasno. To je bila mahom mlada studentska publika koja je Morrisonovu glazbu doživljavala na jedan za mene neočekivan način. Oni su bili svi tihi, introvertirani, nekako zadubljeni u sebe i svoje misli, dakle primali su tu glazbu na neki duboki i vrlo poseban način. Ništa od one galame, vike, buke koju obično povezujemo s tom vrsti koncerata. S druge strane Morrisonov nastup je bio izvanredan. Njegova, kako sam je ja tada doživio, ritmička i melodijska monotonija vršila je jedan jaki emocionalni dojam... na mene i, vjerujem, na svu drugu publiku. Ta njegova opsjednutost seksom, smrti, nekim tabu temama u to vrijeme, njegova komunikacija s publikom je bila izuzetna. Tu je bilo nekog tajnog dosluha između njega i te njegove publike, i mislim da je to bio jedan izvanredan dojam koji do danas, kao što vidite, nisam zaboravio.

Iz tog razdoblja sačuvani su kratki inserti iz predstava: Sve je dobro što se dobro svrši, Šteta što je kurva i Zajednička kupka, kao i razgovori o čestoj suradnji s Fadilom Hadžićem uz inserte iz nekoliko predstava koje je režirao prema njegovim komadima. Nažalost, tonski su većinom pokriveni glasom spikera ili novinara.

Od početka devedesetih na Hrvatskoj televiziji sve je manje emisija iz kulture, osobito onih koje sustavno prate kazališni život. No i u tome smanjenom medijskom prostoru Paro je još uvijek zanimljiv sugovornik. Od važnijih naslova nezaobilazan je dokumentarni film *Vodič kroz stvaranje Osmana* urednika Nikole Vončine i Seadete Midžić u režiji Branka Ivande kao dobar primjer da je moguće „uhvatiti“ kreativni zanos i energiju koja se stvara pri nastajanju jedne kazališne predstave. Valja također istaknuti dokumentarni film iz 1992. *Praški kvadrantenale PQ 91* urednice Mirjane Trumbetaš u režiji Georgija Para. U Pragu, na svjetskoj izložbi kazališne arhitekture, scenografije i kostimografije, Paro kao autor i voditelj razgovara s poznatim svjetskim teatrolozima i scenografima. Od ostalih emisija u kojima nalazimo materijale o Paru, spomenimo tematske emisije *Ekran bez okvira* urednice i voditeljice Nede Ritz, *M magazin* urednika i voditelja Silvija Huma, mozaične emisije *Kulturni krajolik* i *Medučin* Lade Džidić, *Polja ure kulture* Branke Kamenski i *Opera box* Dražena Siriševića koji je s osobitom pažnjom i na osebujan način pratio Parove režije opernih djela. U mozaičnim emisijama iz kulture Informativnoga programa HTV-a: *Pozivnica*, *Kulturno ljeto*, *Vijesti iz kulture* osobito se ističu prilozi novinara i urednika Nace Ostera koji je ostavio velik

broj vrijednih dokumentarnih snimaka i razgovara vezanih uz kazališni život.

Od početka devedesetih do 2018. sve je manje kvalitetnoga materijala. Iz nekih Parovih velikih predstava nastalih u to doba vrlo je malo snimaka (npr. iz *Krležinih Zastava*, *Glembajevih*, *U agoniji*, Ghelderodeova *Kristofora Kolumba*, *Nathana mudrog*, *Berenikine kose*, predstava koje je radio s Glumačkom družinom *Histrion* ili ciklusa predstava u KNAP-u). Ako i postoje inserti iz tih predstava, vrlo su kratki te najvećim dijelom pokriveni glasom spikera ili novinara, tako da pravi dokument o predstavi zapravo nemamo. Parove izjave vezane uz promociju njegovih knjiga ili snimke nakon premijera predstava često su tako „izrezane“ da su svedene na opća mjesta. No, i ta opća mjesta, neznalački istrgnuta iz konteksta sugovornikove izjave u Parovu slučaju uspijevaju sačuvati misao i poslati jasnu poruku, poput za ovu priliku nasumično odabrane vrlo kratke izjave uz premijeru predstave *Svođa tela gospodar*, postavljene 2014. u varaždinskom HNK-u (napominjem da je to i jedina izjava u tom prilogu s premijere): *Kad kažem „Kolar nema na repertoaru“ onda mislim da nema niti takvih pisaca koji idu u dubinu ljudskoga smisla, značaja i života. Čini mi se da živimo u... vremenu površnosti, u... vremenu kad je kazalište više jedan patchwork nego dubinski uvid u ljudski život.*

Gledajući taj materijal, ako se vratimo na početak, možemo zaključiti da televizija ponovno smanjuje ljude. Ovoga puta ne zbog tehničkih ograničenja medija, već zbog nekih drugih ograničenja vezanih uz suvremeni medijski odnos prema kazalištu, ali i kulturi općenito.

Dodatak

Snimke kazališnih predstava Georgija Para

1. Antun Gustav Matoš: *Malo pa ništa* (GK Komedija, 1971.; TV adaptacija: Georgij Paro)
2. Miroslav Krleža: *Arete* (DLJI 1977.; TV realizacija: Želimir Mesarić)
3. Miroslav Krleža: *Kristofor Kolumbo* (DLJI 1973.; TV realizacija: Georgij Paro i Želimir Mesarić)
4. Joža Horvat: *Prst pred nosom* (GK Komedija, 1975.; TV realizacija: Vlado Štefančić)
5. Marijan Matković: *Heraklo* (DLJI, 1979.; TV adaptacija: Želimir Mesarić)
6. Dubravko Jelačić Bužimski: *Gospodar sjena* (Teatar ITD, 1982.; TV režija: Branko Ivanda)
7. Ranko Marinković: *Glorija* (DLJI, 1982.; TV režija: Branko Ivanda)
8. Lada Kaštelan: *A tek se vjenčali* (ZKM i Teatar &TD, 1984.; redatelj adaptacije: Berislav Makarović, redatelj filma: Zrinko Ogresta)
9. Fadil Hadžić: *Češalj* (GK Komedija, 1983.; TV adaptacija: Tinko Globočnik)
10. Fadil Hadžić: *Gospoda i drugovi* (SK Jazavac, 1984.; TV adaptacija: Georgij Paro)
11. Miroslav Krleža: *Put u raj* (HNK Osijek, 1986.; TV režija: Berislav Makarović)
12. Nedjeljko Fabio: *Vježbanje života* (HNK Rijeka, 1992.; TV režija: Branko Ivanda)
13. Zvonimir Zoričić: *Tatarski biftek* (BP Club Zagreb, 1995.; TV adaptacija: Berislav Makarović)
14. Hugo von Hofmannsthal: *Jedermann ili Vsković* (HNK Varaždin, 1997.; TV adaptacija: Georgij Paro)
15. Miroslav Krleža: *Tri kavaljera frajle Melanije* (HNK Varaždin, 2015.; TV režija: Siniša Bajt)
16. Miroslav Krleža: *Balade Petrice Kerempuha* (HNK Varaždin, 2018.; TV režija: Miljenko Bukovčan)

Napomena: U zagradama je naziv kazališta koje je produciralo predstavu, a navedene godine odnose se na televizijsku produkciju, a ne na premijernu izvedbu predstave u kazalištu.

Televizijske drame i serije u režiji Georgija Para

1. Milan Begović: *Američka jahta u splitskoj luci*, Televizija Zagreb, 1969.

Glume: Ivica Vidović, Helena Buljan, Zdravka Krstulović, Špiro Guberina, Etta Bortolazzi, Jelica Lovrić, Ivo Kadić, Nikša Štefanini, Branko Bonacci, Ivica Kunej, Zvonko Lepetić

Napomena: Snimano elektronski u interijeru trima kamerama uz filmski dodatak u uvodnoj sekvenci.

2. August Šenoa: *Diogenes*, serija u pet epizoda, Televizija Zagreb, 1971.

Scenarij: Ivica Ivanac (prema romanu A. Šenoa), režija: Georgij Paro (dvije epizode) i Vjekoslav Vidošević

Glume: Boris Buzančić, Mustafa Nadarević, Ivo Kadić, Ervina Dragman, Neva Rošić, Iva Marjanović, Vanja Drach, Dragan Milivojević, Božidar Orešković, Vera Misita, Emil Kutijaro, Franjo Majetić, Mato Ergović

Napomena: Prema kazališnoj predstavi koja je u Parovoj režiji premijerno izvedena 1. XII. 1969. u HNK-u u Zagrebu. Po trajanju i gustoći zbivanja materijal je bio preopširan za jedno televizijsko prikazivanje pa je tako nastala serija u pet epizoda.

3. Marijan Matković: *Na kraju puta*, adaptacija i režija: Georgij Paro, Televizija Zagreb, 1987.

Glume: Višnja Babić, Ivo Fici, Zijad Gračić, Pero Kvrčić, Branislav Lečić, Vili Matula, Zvonimir Torjanac, Vjera Žagar Nardelli

Napomena: Kao kazališnu predstavu Paro je prethodno režirao Matkovićevu dramu *Na kraju puta* u koprodukciji HNK-a u Zagrebu i DK Gavella (premijera 8. V. 1985.).

4. Marijan Matković: *Krizantema*, Televizija Zagreb, 1987. Adaptacija i režija: Georgij Paro

Glume: Višnja Babić, Velimir Čokljat, Emil Glad, Pero Kvrčić, Branislav Lečić, Vili Matula, Ljubo Zečević, Zvonimir Zoričić

